

ÖMÜRBOYU TƏHSİL PRİZMASINDAN PEŞƏ TƏHSİLİNİN YENİ MƏZMUNU

Məcid Bayramlı,

Təhsil Nazirliyi yanında Peşə Təhsili üzrə Dövlət Agentliyinin

Təhsil standartları və tədris resursları şöbəsinin müdiri

E-mail: majid.bayramli@vet.edu.gov.az

XX əsrin sonlarından etibarən, xüsusilə də texnologiyanın gündəlik həyatın bütün sahələrində tətbiqi inkişafın növbəti mərhələsinə keçidi təmin etmiş və bu da öz növbəsində IV Sənaye İnqilabı üçün zəmin yaratmışdır. Texnoloji inkişafın yeni mərhələsi insanların yaşayışına, işinə, bir-biri ilə münasibətinə fundamental dəyişikliklər gətirmiş, bu dəyişikliyin miqyas və əhatə dairəsinin mürəkkəbliyi dünyanın inkişaf etmiş ölkələrini adekvat addım atmağa vadar etmişdir. Təbii ki, dəyişikliklər inkişafın açarı rolunu oynayan təhsildən də yan keçməmiş, biliyin müəyyən zaman və məkan daxilində mənimsənilməsi anlayışı ömürboyu təhsil konsepsiyasının təqdimatından sonra dəyişməyə başlamışdır.

İlk dəfə 1965-ci ildə “ömürboyu təhsil” ideyası YUNESKO-nun konfransında təqdim edilmiş, 1970-ci illərin ortalarından etibarən isə təhsil islahatının əsası kimi bir çox ölkələrə yayılmışdır. Hələ 1979-cu ildə kanadalı tədqiqatçı və pedaqoq Allen Tough dərc etdiyi məqaləsində öyrənmə prosesinin 70%-nin formal təhsildən kənarda keçdiyini iddia etmiş və bununla da təhsilin insanın müəyyən yaş aralığında təhsil müəssisəsində aldığı biliklərlə sərhədlənmədiyi ideyası geniş vüsət almağa başlamışdır.

Tərkibində formal, informal və qeyri-formal təhsili birləşdirən ömürboyu təhsil konsepsiyası nəzəri biliklər və praktiki vərdislərin qarşılıqlı mənimsənilməsi üzərində qurulmuşdur. Bu istiqamətdə peşə təhsilinin əhəmiyyəti önə çıxaraq sürətlə inkişaf edən iqtisadiyyatda bacarıqlı işçi qüvvəsinə olan tələbatı yalnız formal təhsilli gənclərin deyil, əmək bazarının bütün iştirakçılarının çevik mexanizmlərdən istifadə edərək ödənilməsi vasitələri hazırlanmışdır. Yaşlıların təhsili məhz bu vasitələrdən biri kimi, əmək bazarının iştirakçılarına yalnız təhsil müəssisəsində deyil, iş yerində də sərişələr qazanmaq, yeni bacarıqlara yiyələnmək və hətta yeni kvalifikasiyalar əldə etmək imkanı yaratmışdır. Ümumiyyətlə deyə bilərik ki, ömürboyu təhsil konsepsiyasının təqdimatı təhsil pillələri və səviyyələri arasında sərhədləri dəyişmiş, sosial mobilliyi artırmış, formal təhsilin həlledici rolunu azaltmış, bilikdən çox səriştə və bacarıqlara üstünlük verən təhsil sisteminin formalaşmasını təmin etmişdir.

XX əsrin sonlarındakı durğunluq dövründən sonra XXI əsrdə ölkəmizin iqtisadi inkişafa qədəm qoyması bu inkişafın dayanıqlılığını təmin edəcək və onu növbəti mərhələyə keçirəcək insan resurslarına olan tələbatı önə çəkəcəkdir. Təhsildə aparılan islahatların nəticəsində “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı

üzrə Dövlət Strategiyası” təsdiq edilmiş, müasir tələblərə cavab verən təhsilverənlərin formalaşdırılması, təhsil müəssisələrinin idarə edilməsinin yeni prinsiplərə əsaslanması, təhsil müəssisələrinin ömürboyu təhsili təmin edən infrastruktur və maddi-texniki bazasının yaradılması, aparıcı beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması, həmçinin təhsilin maliyyələşdirilməsinin yeni mexanizminin formalaşması ilə yanaşı, səriştəyə əsaslanan şəxsiyyətyönümlü təhsilin məzmununun yaradılması əsas prioritetlərdən biri kimi müəyyən edilmişdir.

Ölkəmizdə peşə təhsilinin yeni məzmununun formalaşdırılması islahatların öncül istiqamətlərindən biri kimi müəyyən edilmiş və məzmunun əmək bazarının tələblərinə uyğun olaraq formalaşdırılması, məzunların həm ölkədə, həm də ölkədən kənarda, əmək bazarında işlə təmin edilməsinin rahatlığı əsas prinsip olaraq istifadə edilməkdədir. Bu istiqamətdə müasir peşə təhsilinin məzmunu – təhsilalanın, cəmiyyətin, dövlətin maraq və tələblərini, milli və ümumbəşəri dəyərləri əks etdirməklə, təhsilalanların yaş, fizioloji və psixoloji xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla onların dünyagörüşünün formalaşmasını, ömürboyu təhsil konsepsiyasına və bazar münasibətlərinin tələblərinə uyğun zəruri səriştələrə yiyələnməsini, müstəqil, yaradıcı şəxsiyyət kimi əmək fəaliyyətinə hazırlanmasını, cəmiyyətin faydalı və məhsuldar üzvünə çevrilməsini və azərbaycançılıq ideyalarına sadıqlığını təmin edir.

Ömürboyu təhsil konsepsiyasına və müasir peşə təhsilinin məzmun tələblərinə uyğun olaraq, peşə təhsili sahəsi üzrə kadr hazırlığı peşə və ixtisaslar üzrə nümunəvi təhsil proqramları (kurikulumlar) əsasında həyata keçirilir. Müasir tipli kurikulumlar müvafiq ixtisaslar üzrə əmək bazarının tələblərini özündə əks etdirən **peşə standartı**, eləcə də müxtəlif səviyyələrdə kvalifikasiyaların verilməsi üçün tələb olunan kompetensiyaları (səriştələri), təlim (öyrənmə) nəticələrini və qiymətləndirmə meyarlarını təsvir edən **kvalifikasiya standartları** əsasında təhsilverənlər, mütəxəssislər və işəgötürənlər tərəfindən birgə tərtib edilərək hazırlanır.

Kurikulumlar tələbələrə əsasən, praktiki səriştələr verən və hər biri müstəqil bloklardan ibarət olan **modullardan** ibarətdir. Bir modul 30-

40 dərs saati çərçivəsində tədris edilir və hər biri 3-4 **təlim nəticəsindən** ibarət olur. Hər təlim nəticəsini qiymətləndirmək üçün tələbələrin fəaliyyəti və qiymətləndirmə üsulları müəyyən edilir.

İşəgötürənlər və digər maraqlı tərəflərlə aparılan sorğular nəticəsində peşə təhsilində təhsilalanlara ixtisaslarına uyğun səriştələrin verilməsi ilə yanaşı, sosial vərdişləri özündə ehtiva edən **əsas bacarıqların** da inkişaf etdirilməsi vacib şərtlərdən biri kimi vurğulanmışdır. Bu istiqamətdə müasir tədris planlarının tərkib hissəsi kimi ana dilində və xarici dildə yazılı və şifahi peşəkar ünsiyyət qurmaq bacarıqları, İKT-dən istifadə etmək, peşə üzrə hesablama əməliyyatlarını yerinə yetirmək bacarıqları ilə yanaşı, **“peşə etikası”, “şəxsi inkişaf və karyera planlaşdırması”, “estetika və mədəni özünüifadə”** və **“sahibkarlıq”** modulları da tədris edilməkdədir. Bu modullar vasitəsi ilə təhsilalan vaxtdan səmərəli istifadə etməyi, qrup daxilində işləməyi, sahibkarlıq ideyalarını həyata keçirtməyi, dövlət və özəl müəssisələrin iş prinsiplərini anlamağı, karyera məqsədlərini müəyyən etməyi, CV hazırlamağı, müsahibələrə hazırlaşmağı, kreativ düşünməyi və estetik zövqü inkişaf etdirməyi öyrənir.

Son dövrlər ümumilikdə 80-dən artıq ixtisasın təhsil proqramı (kurikulum), o cümlədən, 150-dən çox modul tipli tədris vəsaiti və 55 yeni dərslik hazırlanmışdır. Hazırlanmış kurikulumlar işəgötürənlər tərəfindən təsdiq edilmiş, dərsliklərin hazırlanmasına peşə təhsili müəssi-

sələrinin, o cümlədən, ölkənin aparıcı ali və orta ixtisas təhsili müəssisələrinin nümayəndələri cəlb edilmişdir. Müasir tipli təhsil proqramlarının hazırlanması və istifadəsi məqsədi ilə son dövrdə peşə təhsili müəssisələrinin 300-dən artıq mühəndis-pedaqoji heyəti beynəlxalq və yerli mütəxəssislərin cəlb edildiyi təlimlər və **master-klasslarda** (usta dərsləri) iştirak etmişdilər.

Ömürboyu təhsil çərçivəsinin əsas komponentlərindən sayılan yaşlıların təhsilinin peşə təhsili müəssisələrində təşkil edilməsi, eləcə də informal və qeyri-formal təhsil əsasında formalaşan səriştələrin tanınması istiqamətində də ciddi addımlar atılmış, “Vətəndaşların qeyri-formal və informal təhsil formaları vasitəsi ilə əldə etdikləri bilik, bacarıq, səriştə və təcrübənin qiymətləndirilməsi və tanınması qaydaları”, “Yaşlıların təhsili və ixtisasartırma kurslarının peşə təhsili müəssisələrində təşkili mexanizmi” sənədləri hazırlanaraq təsdiq üçün Təhsil Nazirliyinə təqdim edilmişdir. Qeyd edilən mexanizmlərin növbəti tədris ilindən pilot olaraq icrası nəzərdə tutulmuşdur.

Peşə təhsilinin imicinin yüksəldilməsi məzunların məşğulluq imkanlarından birbaşa asılıdır. Müasir peşə təhsilinin inkişafı üçün əsas cəhətlərdən biri təhsilin məzmununun əmək bazarının tələblərinə uyğun olaraq formalaşdırılmasıdır. Bu istiqamətdə bütün maraqlı tərəflərin prosesə cəlb edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Məhz ömürboyu təhsil prinsipləri əsasında formalaşan məzmun vasitəsi ilə tələbənin şəxsi inkişafını təmin edən və cəmiyyətə faydalı fərd olaraq hazırlanması, eləcə də gələcək iş yerində mütəxəssis kimi karyera inkişafı təmin edilə bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. “Peşə təhsili haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. 2018.
2. Marjan Laal, MD, Peyman Salamati, MD, Lifelong learning; why do we need it?, *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 31. 2012, p. 399-403.
3. Marjan Laal, Benefits of lifelong learning, *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 46. 2012, 4268-4272.
4. Türkiyə Hayat Boyu Ögənme Strateji Belgesi ve Eylem Planı. 2014-2018.
5. Князева О.Г. Компетентностный подход в профессиональном образовании в условиях реализации ФГОС СПО, Проблемы и перспективы образования, материалы VI Междунар. науч. конф. г. Пермь, апрель 2015, Пермь: Меркурий, 2015, 164 с.
6. Hyland, Terry. “Lifelong learning and vocational education and training: values, social capital and caring in work-based learning provision”. 2007, *Education: Book Chapters. Paper 2*.
7. “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nın həyata keçirilməsi ilə bağlı Fəaliyyət Planı. 2015.
8. Klaus Schwab, *The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond*, World Economic Forum.
9. Ömürboyu Təhsil üzrə Avropa Kvalifikasiyalar Çərçivəsi (EQF).
10. Azərbaycan Respublikasının ömürboyu təhsil üzrə Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsi (AzMKÇ). 2018.
11. Təhsil və insan inkişafı. <http://www.az-undp.org/content/dam/azerbaijan/docs/publications/sustainabledevelopment/HDtextbook/5.pdf>